

VECKOBLADET

Särtryck ur VB 2013:1-5

På Olof Palmes tid av Gunnar Stensson

Media ägnar Olof Palme stor uppmärksamhet denna vinter. Deras bild av Sverige kretsar kring dramatiska situationer som Palmes fördömande av USA:s bombningar julen 72, avslöjandet av IB, Geijeraffären, kärnkraftsstriden, Harvardaffären.

Men hur upplevde vi som tillhörde den breda vänsterrörelsen verkligheten, vi som trevade efter ett nytt samhälle byggt på solidaritet och internationalism?

Hur agerade vi? Vad hände här i Lund?

Krönikan är hastigt skriven ur ett begränsat subjektivt perspektiv. Den främsta källan är minnen och kunskaper som råkar finnas i min skalle just när jag skriver. Detta garanterar luckor och rena felaktigheter. Lita inte på någonting, men tillfoga gärna kommentarer. Var fanns du själv? Hur tänkte du? Vad gjorde du åren 1969 till 1986?

Jag lämnade folkhögskolan i Norrbotten där jag var ordinarie lärare i sex år, reste till Lund och vidareutbildade mig, hamnade på Heleneholmskolan i Malmö som var försöks- och demonstrationsskola, knuten till Lärarhögskolan.

Ett långt kvarter längs Munkhättegatan i Malmös nya arbetarområden täcktes av ett sammanhängande komplex av fräscha nya byggnader: Munkhätteskolan, Lärarhögskolan, Heleneholmskolan. Därtill Musikhögskolan.

Barnen började i ena änden av komplexet, Munkhätteskolan och gick där i låg och mellanstadiet. De överlämnades av sina klassföreståndare till högstadiet i Heleneholmskolan, där deras nya klassföreståndare tog över. Somliga kunde ha samma klassföreståndare hela vägen till studentexamen. De som började som sjuåringar i Munkhättan 1969 blev studenter 1981. Somliga av dem kom tillbaka till Lärarhögskolan. Det var ett integrerat system.

Optimismen var stor. Malmö växte. Ljudbildbandet "Örestad", som vi använde i samhällsundervisningen, beskrev ett sammanhängande urbant område som omfattade Malmö, Landskrona, Helsingborg, Helsingör och Köpenhamn, med bro över till Malmö.

I min tjänst ingick yrkesrådgivning och jag gjorde studiebesök på Kockums där de flesta av barnen fäder arbetade. Under Kockumskranen byggdes supertankers på löpande band. Guiderna brukade påpeka att Lunds domkyrka rymdes i fartygens inre.

Skolgården pryds av ett stålmonument som illustrerar ett Palme-citat "Spjutspets mot framtiden". För första gången hade Sverige en modern, demokratisk skola.

Året var 1969. Vi bodde på Ulrikedal, Karin jobbade på Lilla teatern, Martin hamnade på Lilla Järnåkra-skolan, Sara på studenternas daghem.

De svartas rättigheter i USA och koloniernas frigörelse dominerade svenskarnas internationella engagemang allt sedan Hammarskjölds död under Kongokrisen 1961. Martin Luther King höll sitt stora tal "I have a dream". De europeiska stormakterna förde kolonialkrig i Kenya, Angola, Mocambique och Guinea-Bissau.

1965 hamnade fokus på Vietnam. Det skulle stanna där länge. Olof Palme höll sitt första stora Vietnam-tal. I december 1967 ägde en skandalartad Vietnamdemonstration rum i Stockholm. Skandalartad var den på grund av det polisvåld som riktades mot en lång rad tongivande socialdemokratiska demonstranter – och Jan Myrdal, då krönikör i Aftonbladet. I januari 1968 demonstrerade Palme sida vid sida med Nordvietnams ambassadör. Det ledde till en opinionsstorm. På Framnäs folkhögskola jublade vi.

Jag hade röstat på vpk för första gången 1968, framför allt på grund av CH Hermansson, som börjat föra partiet ut ur Sovjetunionens skugga, inte minst genom sitt tydliga ställningstagande mot Sovjets övervåld mot Dubcek-regimen i Prag, som stod för "socialism med ett mänskligt ansikte." Palme kallade Sovjetunionens

tjeckiska medlöpare "diktaturens kreatur". De eurokommunistiska tankarna om en demokratisk kommunism började få fäste i Italien och Spanien – och Sverige.

I september deltog jag i min första Vietnamdemonstration, samling utanför AF, avslutning på Stortorget. Anledningen var Ho Chi Minhs död. Anna-Klara Arvidsson var med. Hon hade en nyfödd son i en vagn.

I Lund upptäckte jag att vpk Lund var ett respekterat parti, inte minst tack vare sin roll i stoppandet av det stora gatugenombrottet. Jag lärde mig namn som Ann Schlyter, Lars Bengtsson, Tarcisio Bommarco och Gunnar Sandin.

Min bror Erland, socialtjänsteman i Malmö, var aktiv i den stora stadsdelorganisationen på Väster, där man diskuterade VPK:s förhållande till Sovjetunionen.

Valet 1968 var VPK:s sämsta efter andra världskriget. Endast tack vare representationen i första kammaren lyckades partiet hålla sig kvar i riksdagen.

1969 blev Palme statsminister och gruvstrejken bröt ut i Norrbotten. Den vilda strejken utgjorde en protest mot hela det svenska systemet och riktade sig mot såväl det statsägda LKAB som fackföreningarna och LO.

Tidningen Arbetet i Malmö var kritisk och redaktör Frans Nilsson påpekade att gruvarbetarna hade högre löner än nästan alla andra arbetare. Jag som fortfarande mentalt bodde kvar i Norrbotten lyckades

få in en artikel där mitt huvudargument var att gruvarbetarnas livslön var låg därför att arbetsförhållandena var sådana att de blev utslitna i förtid.

Sara Lidman framträdde dels på strejkmöten i Kiruna och dels med boken "Gruva". På den nybildade Norrbottens stadsteater i Luleå gjorde den grupp som senare kom att kallas Fria Pro sin första succé med "NJA" en pjäs om järnverket i Luleå.

Själv anslöt jag mig till Lunds FNL-grupp, en organisation med cirka 300 aktiva medlemmar. Grundkursen genomgick jag på översta våningen i skatteskrapan i Järnåkra. Jag lärde mig att det gällde att slå mot imperialismens svagaste länk: Vietnam. Och att stödet skulle ske på Vietnams egna villkor.

Efter kursen blev jag invald som medlem med förpliktelsen att delta i stadsdelsgrupp Söders möten varje måndag, så småningom styrelsemöten varje torsdag och försäljning av Vietnambulletinen på Knut den stores torg varje lördag mellan 10 och 12. Den rutinen pågick till sommaren 1975. Höstar och vårar genomfördes Vietnamveckor med talare och kulturpersonligheter som Göran Sonnevi, Sara Lidman, lundapoeten Jan Konicki och många andra. Hörsalen i stadsbiblioteket var en viktig arena som hyrdes för 300 kronor. Studiecirkelrummen var utmärkta för mindre sammankomster. Kostade en femtiolapp.

Flera amerikanska desertörer studerade i Lund och var medlemmar i FNL-gruppen. Den svenska Vietnamrörelsen fick många och starka impulser från studentrörelsen i USA. Kontakten med revolutionära amerikanska strömningar var intim och omfattande

Jag var student. Visserligen överårig och yrkesverksam. Många av mina kamrater var studenter. 1970 skulle det bli karneval. FNL-gruppen beslöt tillsammans med Folket i Bild/Kulturfront att genomföra en "Motkarneval" i Stadsparken. Flera musikgrupper deltog, bland annat "Träd, Gräs, Stenar" som jag haft kontakt med eftersom ett par av medlemmarna gått några år på Framnäs folkhögskola under min tid där.

På ett konditori träffade jag en flicka som representerade gruppen "Stenblomma". Flera andra grupper deltog. Solen sken och det var mycket folk på Grönningen. Från Stockholm kom Pistolteatern och gjorde en burlesk föreställning med många fula ord av en pjäs som kallades "Palmlänningarna" – starkt systemkritisk. På Lilla teatern på Sandgatan spelades två

fulla föreställningar av Kent Anderssons "Flotten", symbol för ett Sverige som drev fram med fem knops fart.

Ingenting av allt detta kostade någonting. Alla uppträdde gratis. Motkarnevalen var ett arrangemang helt utan ekonomi. Till skillnad från de stora summor som finansierade karnevalståget av fulla studenter som masade sig fram genom Lund. Nå, sprit, öl och hasch förekom också på Grönningen, men ingen polis.

1972 representerade jag Lunds FNL-grupp på DFFG:s kongress i Eskilstuna och upplevde för första gången hur en politisk organisation kan dominera en folkrörelse. Det var KFML/SKP som försökte styra FNL-grupperna. De cirka 200 delegaterna indelades i studiegrupper som arbetade ett par dagar före själva kongressen. Varje grupp hade en rättrogen studieledare. Teserna handlade om konflikten mellan Sovjetunionen och Kina, om Sovjetunionens "socialimperialism" och om "enhetsfronten". Det varnande exemplet var Orminge FNL-grupp som visat trotskistiska tendenser.

På den följande kongressen uteslöts Orminge-gruppen. Kongressresolutionen antogs enhälligt. Enhälligheten skulle snart spricka när KFML/SKP försökte föra över FNL-solidariteten till Pol Pots Kampuchea, i enlighet med den kinesiska politiken.

Vietnam-frågan var naturligtvis stor också bland lärarna och i undervisningen på Heleneholmskolan. En av lärarna, moderat kommunfullmäktig i Lund, ledde en liten grupp lärare som var anhängare till Saigonregimen. Han brukade uppträda som motdemonstrant med plakatet "Bomba Hanoi!". En annan brukade upprepa "På 40-talet hade vi nazisterna. Nu har vi er." Tidvis var spänningen inom kollegiet hög.

Massakern i München vid OS 1972 satte konflikten mellan Israel och palestinierna i fokus. Samtidigt växte hysterin kring de så kallade terrorgrupper som vuxit fram: Baader-Meinhof, Röda brigaderna, IRA, ETA, PKK, Svarta september, PFLP och andra palestinska motståndsgupper Paranoian förstärktes av propaganda och populärfilmer som hela serien om James Bond. SÄPO och andra. Mer eller mindre kriminella underrättelseorganisationer upplevde en rik blomstring i Europa och USA. Flygkapningen i Bulltofta var det närmaste exemplet på terrorism för oss i Lund.

I Lund fanns grupper som solidariserade sig med kampen mot Salazars diktatur i

Portugal, mot Francodiktaturen i Spanien och mot överstejuntans Grekland, där ett studentuppror brutalt slogs ner 1973 av diktatorn Ioannides. Den kvinnliga ordföranden i Lunds Greklandskommitté tog i förtvivlan sitt liv ett par år innan juntan till slut störtades.

Före jul 1972 inledde USA (Nixon och Kissinger) bombningen av Hanoi. Sara Lidman kom till Malmö, vi genomförde en improviserad demonstration från Möllevångstorget till Ungdomens hus, som ju är Malmös gamla Folkets hus sedan August Palms dagar. Det ligger inte långt ifrån Triangeln (som inte alls såg ut som nu). Den lilla lokalen blev mer än fullsatt. Snö, kyla och blöta skor. Mörkret föll tidigt. Starka känslor.

Ett par dagar senare höll Palme sitt stora tal där bombningen av Hanoi fick sin plats i raden av 1900-talets stora krigsförbrytelser.

Under mellandagarna hölls ett stort opinionsmöte i Lunds stadshall. Karin Stensson och Ingemar Simonsson talade. FNL:s sånggrupp Gai Phong sjöng. I gruppen ingick en tonårig Kajsa Åhlander, senare viktig i den feministiska sånggruppen Röda Bönor.

FNL-grupperna genomförde en stor namninsamling som undertecknades av samtliga partiledare, också Gösta Bohman. I Lund hade vi en 24-timmarsaktion i början av vårterminen. Tillsammans med Margareta Dannestam stod jag vid Tetrapak mellan 2 och 6 den natten. Sedan for jag till skolan. Inte många såg oss.

1973 blev ett omvälvande år. Avslöjandet av IB-affären i Folket i Bild-Kulturfront blev vändpunkten i synen på Olof Palme. Den olagliga och hemliga registreringen omfattade inte bara FNL-are och Palestina-aktivister utan också vpk-are och vänster- socialdemokrater. Den ledde till att Palme över en natt förlorade vänsterns förtroende. Först försökte han förstås förneka och ljuga. Regeringen och socialdemokraterna hade inte bara samlat in namn. De utlämnade också namn på svenska och palestinska aktivister till CIA. Vi kom att uppleva Palme och Socialdemokraterna som fiender.

På hösten inbjöd FNL-gruppen i Lund IB-avslöjaren Jan Guillou till ett möte i AF:s stora sal. Man måste minnas att vi som studenter och representanter för en bred opinion hade tillgång till Akademiska föreningen och dess resurser, bland annat ett kontor högst upp i AF-borgen. Guillou talade om sina avslöjanden och publiken jublade. Under kvällen hölls en auktion

för Vietnam på insamlade föremål. Allt såldes snabbt. Till slut återstod bara ett par äpplen i en skål. Jan Guillou köpte dem för en tusenlapp. Det väckte en och annan besk kommentar. De flesta hade det betydligt sämre ställt ekonomiskt.

Jan övernattade hos FIB-aren Peter Larsson, en av dem som medverkat i motkarnevalen tre år tidigare. Under natten kom säkerhetspolisen. Jan Guillou och Peter Bratt dömdes för landsförräderi. Det cementerade misstron mot Palme och den svenska underrättelsetjänsten.

I Chile störtade Augusto Pinochet den 11 september demokratin i en CIA- och USA-stödd militärkupp. President Allende mördades. För mig förblir den händelsen ett viktigare minne än sprängningen av World Trade Center 2001.

Samtidigt vann nyliberalismen terräng i nationalekonomin. Milton Friedman predikade monetarism i Chicago. Det handlade om det vanliga: fri konkurrens och låga skatter. Ingen socialpolitik, ingen statlig styrning.

När det chilenska folket var kuvat fick Friedmans så kallade Chicago-boys fritt fram att tillämpa de nygamla ekonomiska teorierna. De hyllades av Margaret Thatcher. Friedman fick ekonomipriset till minne av Nobel.

FNL-gruppen arrangerade två månad-er efter kuppen ett stort opinionsmöte för demokratin i Chile i Svaneskolans nybyggda aula. Bland de ryktbara personer som talade återfanns de amerikanska marxistiska ekonomerna Baran och Sweezy. De var utgivare av den amerikanska tidskriften Monthly Review, som hade högt anseende i vänsterkretsar. Lena Granhagen, berömd för sina Brecht-tolkningar, sjöng och talade. Vi tog en inträdesavgift på 3 kronor för att täcka den höga hyran för aulan. Ute härjade en höststorm.

Nästan omedelbart började chilenska flyktingar strömma till Lund. De blev en viktig förstärkning av lundavänstern. Idag återfinns de ofta i stadshallen.

Oktoberkriget och oljekrisen hann inträffa under de två månaderna mellan kuppen och Chilemanifestationen. Egyptiska trupper invaderade överraskande Sinai, som Israel erövrat under sex-dagarskriget. Syrien angrep från andra hållet. De första dagarna hade araberna stora framgångar, men senare lyckades Israel återerövra det mesta, tack vare amerikanska vapenleveranser.

I samband med kriget genomdrev OPEC, de oljeproducerande staternas organisation, en fyrdubbling av oljepriset.

Att den fossila energin var begränsad

visste vi tidigare. Brundtland-rapporten var allmänt vedertagen. Den geografibok jag använde i grundskolan spådde att oljan skulle ta slut inom 30 år.

En skälvrning gick genom hela västvärlden vid upptäckten av hur sårbar tillförseln av oljan var. Regeringen genomförde bensinransonering. Såvitt jag minns blev det också förbjudet att köra bil på helger. Planeringen för kärnkraft intensifierades.

Vad vi till en början inte insåg var konsekvenserna för Malmö. Tillverkningen av supertankers fortsatte något år. De nya fartygen lagrades i Bohuslän. Men varvsveran var slut. Det drabbade inte bara Malmö utan lika mycket Landskrona och Helsingborg. Massarbetslöshet blev följden. Befolkningen i Malmö minskade. Barnen i Heleneholmskolans upptagningsområde drabbades. Men hela denna process tog förstås några år.

1973 avled gamle kungen och en ung Carl XVI Gustav tillträdde, vilket knappast berörde oss. Vi blev inte heller överdrivet engagerade av det så kallade Norrmalmstorgsdramat som spelades upp i tv några dagar före riksdagsvalet.

Händelserna i Chile och Norrmalmstorgsdramat fick konsekvenser för valutgången: de blev kanske avgörande för Olof Palmes knappa seger.

Inte heller det engagerade oss nämnvärt. Socialdemokraterna hade ju styrt Sverige i 40 år. Ingen hade upplevt något annat.

Själv flyttade jag från Ulrikedal till Klostergården. Mina studier i kulturgeografi och ekonomisk historia avslutades med en uppsats om Sveriges ekonomiska relationer med USA. Torsten Nilsson, den svenske utrikesministern, stod i skottgluggen för mina slutsatser.

FNL-gruppen började studera ”Imperialismens politiska ekonomi” av Harry Magdoff, en av ekonomerna i kretsen kring Monthly Review.

Erfarenheterna vi gjort sedan 1965 hade förändrat oss. Olof Palme upplevdes inte längre som den lysande förnyaren. Vi var inte längre glada motkarnevalister. Nya kunskaper, nya erfarenheter, nya kontakter, svenska och internationella, nya teorier (Marx, Lenin, Andre Gunther Frank, Baran, Sweezy och Harry Magdoff, kanske också CH Hermansson) hade förändrat vår syn på världen.

(Publicerat i VB 2013:1)

Vad vi hatade USA-imperialismen! Den

förtryckte hela världen och det amerikanska folket, den hade mördat Robert Kennedy som skulle ha lett USA ut ur Vietnam, den hade mördat Martin Luther King som försökt befria USA:s svarta från USA:s apartheidsystem, den vräkte bomber över Vietnam, den tvingade amerikanska ungdomar ut i kriget, den sköt fredsdemonstranter i Kent State University, den införde militärdiktatur i Chile med tortyr och avrättningar för att lägga vantarna på Chiles koppar, den hade krossat demokratin i Iran och gett makten till en shah som avrättade politiska motståndare genom att bränna dem till döds i elektriska grillar, detta för att få kontroll över oljetillgångarna, den hade ostört begått sina förbrytelser under lång tid, som exempelvis folkmordet på indianerna i Guatemala 1954 visar. Krossa USA-imperialismen!

Nu fanns det hopp. De svarta pantrarna hade gripit till vapen, Eldridge Cleaver förde deras talan. Malcolm X gjorde Black Muslims till en stark organisation. Miljoner amerikanska ungdomar hade rest sig och genomförde massdemonstrationer i alla USA:s större städer. USA-imperialismen höll på att förlora i Vietnam trots att den fällt fler bomber där än på alla fronter under hela andra världskriget. Imperialisterna finansierade kriget genom att trycka dollarsedlar som tvingade hela världen att bidra, men mängden papperspengar hade lett till inflation. Dollarn var värd mindre än fyra svenska kronor. Militanta vita grupper hade tagit upp den väpnade kampen i USA:s städer och vildmarker. 1972 hade Richard Nixon för andra gången valts till president men två år senare tvingade ett ursinnigt folk bort honom från makten.

USA-imperialismen kunde krossas. En revolution förestod i världens starkaste nation. Men den döende imperialismen var farlig. I centrum för den imperialistiska makten stod Henry Kissinger som med den så kallade pingpong-diplomatin hade lyckats förleda Kina att svika Vietnam. Kina stödde nu Pol Pot i Kampuchea mot Vietnam. Utgången var inte säker. Det stod fortfarande och vägde, både i Vietnam och i USA.

Ungefär så tänkte många FNL:are när år 1974 började. Palme samarbetade med det amerikanska underrättelseväsendet, men å andra sidan hade hans tal julen 1972 lett till att de diplomatiska förbindelserna mellan Sverige och USA brutits. Det var bra.

I Lund fördes hela våren 1974 förhandlingar om att anordna en stor gemensam demonstration för Vietnam, för yttrande-

frihet och för frigivning av de politiska fångarna Jan Guillou och Peter Bratt. De medverkande parterna var förstas FNL-gruppen och FIB-Kulturfront, vilka båda var mycket starka organisationer. KFML/SKP hade stort inflytande i båda. Dessutom deltog VPK-Lund, också det en organisation i stark tillväxt.

Jag företrädde FNL-gruppen, Peter Larsson åtminstone någon gång FIB och Gunnar Sandin VPK Lund. Vi började förhandla i samband med vinterlovets i ett av studiecirkelrummen på stadsbiblioteket. Förhandlingarna var öppna såtillvida som flera som inte direkt förhandlade fanns närvarande, ibland över 20 personer. I en bemärkelse handlade det om en dold maktkamp mellan KFML/SKP och VPK Lund. Förhandlingarna pågick ända till mitten av april.

Det var första gången jag mötte Gunnar Sandin i diskussioner. Han såg redan då ut som Gunnar Sandin. Jag insåg att han fann förhandlingarna besvärliga. Han andades mycket tungt. Vid det sista förhandlingsmötet kom VPK Lunds dåvarande ordförande Lars Bengtsson och meddelade kort att VPK drog sig ur förhandlingarna och avsåg att genomföra en egen partidemonstration.

Det blev alltså två demonstrationer. FNL-gruppens och FIB Kulturfronts demonstration var störst, men också VPK:s var ansevärd och visade partiets styrka.

Jag talade för FNL-gruppen men kände mig inte till freds. FNL-gruppen framstod som fång till KFML/SKP.

Jag fyllde 40. Några dagar senare såg Karin och jag den franska nya-vågen filmen Jules och Jim. Det var solsken. I september utökades vår familj med Johanna.

En artikel där jag gick till angrepp mot DFFG:s nya linje att ta ställning för Kina och Pol Pot i stället för att stödja Vietnam på dess egna villkor blev stort uppslagen i Aftonbladet den sommaren.

Jag var väl påläst. Lunds FNL-grupp hade fått uppgiften att i kontakt med Vietnams ambassad publicera telex från Vietnam. Det handlade om korta telegram som sändes till oss från ambassaden i form av vaxade rullar. Ur telegrammen gjorde vi nyhetsinsamlingar som var mer detaljerade än de som publicerades i press och radio. Arbetet gav oss kunskap om Vietnams konflikt med Kina och de röda khmererna och insikt om de massakrer som redan inletts i Kampuchea.

Jag återvände till Lund lagom till demonstrationen ”Sovjetunionen ut ur Tjeckoslovakien!” den 20 augusti och oroad mig för konflikter i artikelns kölvatten. I själva verket ingick den i en

bred debatt mellan vad vi kan kalla Kina-vännerna och de som menade att Vietnam även i fortsättningen skulle stå i centrum för FNL-gruppernas arbete. Inläggen samlades så småningom i en vitbok. Kina-linjen företrädde av Jan Myrdal och Vietnam-linjen av Sara Lidman. Tonen var uppskrivad, DFFG:s ledning dominerades helt av Kina-linjens anhängare, men i Lund fanns sannolikt ett litet övertag för Vietnam-linjen, inte minst tack vare att många vpk-are strömmade in.

SÄPO jagade palestinier. PFLP, Palestinska Folkets Befrielsefront, hade betecknats som terrororganisation efter ett par flygplanskapningar. Det påstods att PFLP förberedde en terroraktion på Sahlgrenska sjukhuset i Göteborg. Affären inleddes 1974 men drog sedan ut på tiden åtskilliga år utan att klarhet nåddes. Säkert är att både IB och SÄPO var inblandade och att helt oskyldiga personer på sjukhuset drabbades.

DFFG gav ut en broschyr med titeln ”SÄPO:s 39 lögner” (eller om det var 49). Jag minns den mest absurda. Den gick ut på att FNL-grupperna släppte ut flottor med sprängmedel i Göta älv för att spränga fartyg i Göteborgs hamn. Jag tror påståendet publicerades i kvällspressen vid något tillfälle.

VPK, FIB-Kulturfront och FNL-gruppen gjorde en gemensam aktion för att sälja broschyren en lördag i november. Få ställde upp men en av dem var Gunnar Sandin. Vi skrattade båda åt den groteska värld vi levde i. I den världen förekom Olof Palme. Regnet öste ner och många broschyrer blev inte sålda.

Stridsvagnar med FNL-flaggor rullade den 30 maj 1975 in i Saigon. USA-imperialismens tjänstemän och hantlangare flydde i helikoptrar från ambassaden.

Redan några dagar tidigare hade de röda khmererna gått in i Phnom Penh. FNL-gruppen arrangerade ett möte i bibliotekets hörsal med en av journalisterna som sett inmarschen och den efterföljande fördrivningen av stadsbefolkningen. Han dök emellertid inte upp och vi måste skicka hem den talrika – och förväntansfulla – publiken.

Två miljoner vietnamesiska liv hade USA-imperialismen tagit.

I maj 1975 genomförde DFFG en kongress i Stockholm. Jag satt bakom Ulf Mårtensson, DFFG:s ordförande och en stark företrädare för Kinalinjen. Den vietnamesiske ambassadören höll ett tal där han tackade DFFG för solidaritetsarbetet – och riktade skarp kritik mot den linje organisationen slagit in på de senaste åren.

Jag såg Ulf Mårtenssons hals och öron bli alldeles röda.

En ny styrelse skulle väljas och jag kandiderade till den. En rangordning mellan de kanske 40 kandidaterna röstades fram, och den visade – som avsett – att jag var den som åtnjöt minst förtroende. Styrelsemedlemmar röstades in från listans topp. Jag röstades in som representant för oppositionen.

Styrelsemötena kom att fungera någorlunda rimligt – bortsett från att jag naturligtvis inte kunde förhindra att en Kampuchea-organisation bildades och att det mesta av DFFG:s tillgångar överfördes dit.

Det sista styrelsemöte jag deltog i ägde rum den 18 juni 1976. Vi arbetade med att städa ut propagandamaterial ur ett stort förråd. Efteråt hade vi en liten fest i Hanna Ekerwalds villa någonstans på Värmdö. Den var omgiven av en stor vildvuxen trädgård. Hanna var en generös och god kamrat, trots att hon hennes ståndpunkt var felaktig. Det blir lätt så när man omges av patriarkaliska män. Hon deltog ett par år senare i Jan Myrdals famösa resa till Kampuchea, den resa som långt senare ifrågasatts i flera böcker.

Vi övernattade på Värmdö. Nästa dag fick jag skjuts in till Stockholm. Det var en vacker sommardag. Staden präglades av bröllopet mellan kungen och Silvia.

Den 4 juli reste FNL:s sånggrupp Gai Phong till Stockholm för att demonstrera mot USA-imperialismen i samband med USA:s 200-årsjubileum.

I september grundade jag tillsammans med Beppo Persson, FNL-gruppens mångåriga kassör genom vars händer tiotusentals insamlade kronor överförts till FNL:s postgirokonto 400 499, föreningen Solidaritet med Vietnam. Vi tillverkade ett nytt rött Vietnammärke. Anslutningen blev inledningsvis ganska stor. Vi samarbetade nu med socialdemokraternas Vietnamkommitté och bland de talare vi anlidade kan nämnas Anita Gradin, socialdemokratisk minister, Sven Öste från DN och Maud Sundkvist, partisekreterare i VPK.

1976 fick Olof Palme en hemlig promemoria från rikspolischefen Carl Persson om att flera höga politiker, bland dem justitieminister Lennart Geijer, besökte bordeller i Stockholm och att detta kunde utgöra ett hot mot rikets säkerhet.

Den sexuella frigörelsens baksida var att kommersialiseringen. Sex-butiker och striptease-scener var iögonfallande inslag i gatubilden både i Stockholm och Malmö. Miljön beskrivs av Gardell i hans

aidsserie.

Palme förnekade promemorians existens, Leif G W Persson bidrog till att uppgifterna kom ut, IB-avslöjaren Peter Bratt offentliggjorde innehållet i DN. Palme förnekade. DN tvingades dementera. Leif GW övervägde självmord. Peter Bratt avstängdes under nästan 20 år från seriös journalistik. Sedan framkom att artikelns innehåll var riktigt. Det kallades Geijeraffären. Hela denna process tog många år och den låg och svällde som en böld. Vi trodde aldrig att Palme besökte prostituerade, men hans osanna förnekande berörde oss illa.

Olof Palme förlorade valet 1976. Jag var överraskad efter att ha bevittnat tv-duellen mellan honom och Fälldin, där Palme gång på gång gjorde en svettig Fälldin svarslös.

Vid det laget hade jag blivit medlem i vpk. Jag valdes in på ett medlemsmöte i en lokal vid Lilla Tvärgatan som kallades Skomakarstugan. Vid samma tillfälle valdes Bo Rothstein in.

Under valkampanjen talade Jörn Svensson vid flera appellmöten, bland annat på Botulfsplatsen, där vi hade en valstuga.

Vänstervägen sjönk tillbaka. 1968 års studenter hade passerat Lund och spritts i världen. Det var nya tider.

(Publicerat i VB 2013:2)

VPK Lunds styrelsemöten ägde rum i en liten lokal vid Annegatan med ett grönt biljardbord som viktigaste inredning. Från början av 1977 kom jag med i styrelsen. Såvitt jag minns ingick Christina Merker, Kitten Anderberg, Lars Bengtsson, Boel Berner och Svante Nordin då i den.

Vid flera tillfällen den våren fick vi besök av Jörn Svensson, ledamot i partistyrelsen. Han arbetade med ett Demokratiskt manifest som skulle uttrycka partiets demokratiska grundsyn och markera ett avståndstagande från de demokratiska bristerna i de östeuropeiska staterna och i synnerhet Sovjetunionen. Manifestet innebar en konsekvent utveckling av de idéer som CH Hermansson formulerat i samband med ställningstagandet mot Sovjetunionen inmarsch i Tjeckoslovakien 1968.

CH Hermansson hade avgått som partiledare 1975 och ersatts av Lars Werner. Läget hade förändrats. VPK var trängt, Maoisterna i SKP var fortfarande attraktiva för en stor del av vänsteropinionen. Samtidigt utmanades VPK av traditionella kommunister, som samlades kring Norrskensflamman och i Lund kallades

”flammaniter”. Både SKP och flammaniterna var betydligt mer doktrinära än VPK. Flammaniterna bildade utbrytarpartiet APK som stöddes av Sovjetunionen. Uppgiften att hävda och hålla samman VPK var svår. Kanske var den lugne och vänlige Werner, som ju nyligen avled, rätt man att gripa sig an med den.

Gnistan, Ny Dag, Norrskensflamman och ”errarnas” tidning Proletären utbjöds av hetsiga försäljare utanför Konsum på Mårtenstorget på lördagarna. Den inbördes kampen tedde sig ibland skarpare än kampen mot kapitalismen.

VPK Lund var offensivt. Medlemsmötet beslöt efter häftiga diskussioner att genomföra en demonstration under parollen ”Ingen socialism utan demokrati. Ingen demokrati utan socialism”. Partiledningen hade avrätt. Svante Nordin och Daniel Kallos opponerade mot beslutet med hänvisning till ”den demokratiska centralismen”. Demonstrationen genomfördes en grå februarilördag och samlade några hundra deltagare. Jörn Svensson manade på.

En demokratisk utveckling var på gång i flera av de östeuropeiska länderna, med Tjeckoslovakien och Polen i spetsen. Från Prag spreds Charta 77, en appell för demokratiska fri- och rättigheter som gav genljud i Europa. Från Polen kom flera samhällskritiska filmer som Andrzej Wajdas ”Järnmannen” och ”Marmormannen”.

Helsingforsöverenskommelsen 1975 hade legitimerat järnridån som gräns mellan öst och väst. Palme – och vänsteropinionen - stod inför två uppgifter: att avsluta det kalla kriget och verka för fred å ena sidan och å den andra att stödja kampen för demokratiska fri- och rättigheter i länderna inom östblocket. Eftersom Sovjetunionen ängsligt ville bevara greppet om östregimerna fanns det en konflikt mellan de båda målen. Men ingen föreställde sig ett sovjetiskt sammanbrott eller att de socialistiska länderna skulle överge socialismen.

I kongressdelegationen från Lund vid årsskiftet 1977-78 ingick bland andra Kitten Anderberg, Gunnar Sandin och Lars Bengtsson. Jörn Svensson var där som ledamot i partistyrelsen. De hade betydligt bredare kontakter med partistyrelse och riksdagsmän än Kitten och jag. Men det var vi som var aktörerna.

En stor delegation från Sovjetunionen fyllde en sektion i Folkets Hus i Stockholm och hyllades med tal och långa ovationer. Det var en chock för lundadelegationen. Jörn Svensson meddelade att det demokratiska manifestet måste bordläg-

gas till följande kongress.

Inte desto mindre kände Kitten och jag oss förpliktade att i den allmänna debatten läsa upp en text avsedd att stöda manifestet. I inlägget fördömdes bristerna i de demokratiska fri- och rättigheter i Sovjetunionen. Vi krävde också nationellt självbestämmande i de socialistiska staterna. Texten var skriven i förväg. Talar tiden var begränsad till fem minuter. Texten tog kanske tio. Så vi delade upp den mellan oss. Vi fick vår stund i talarstolen omedelbart före lunchuppehållet, då flertalet delegater var i färd med att resa sig för att gå och äta. I efterhand kunde vi märka att vi knappast var populära.

Samma dag kongressen avslutades rapporterade media att gränsstrider utbrutit mellan Kampuchea och Vietnam. Det var ingen överraskning för oss som kontinuerligt följt utvecklingen i ”Solidaritet med Vietnam”. Kampuchea hade slutit sig till Kina och under ganska lång tid fört en Vietnam-fientlig politik. Vi hade också kunskap om Pol Pots folk mord, som vid den tiden var okänt för de flesta.

Jag föreslog att kongressen skulle ställa sig bakom ett stöduttalande för Vietnam. Det borde vara en självklarhet. Men förslaget avfärdades. Det var för tidigt att göra ett uttalande, förklarade någon ur partistyrelsen. I Folkets Hus rådde uppbrotsstämning. Ingen tog konflikten mellan Kampuchea och Vietnam på allvar.

På VPK:s medlemsmöte i januari hade vi bara bakslag att rapportera. En ganska livlig debatt fördes i Veckobladet. Ett inlägg av Svante Nordin illustrerades med en teckning där han höll i en pipa. På den tiden rökte man.

Det beslöts att vi skulle utveckla vår demokratiska linje under rubriken ”Tredje vägen”. En kommitté bestående av Tarcisio Bommarco, Eva Wigforss och mig utsågs. Vi arbetade rätt hårt, en text på cirka 25 sidor skrevs och antogs vid ett möte. Sedan försvann den och syntes aldrig mera till.

Trots allt var stämningen i VPK Lund hög. Medlemsantalet var stort. Vi lär ha haft två lag i korpfolbollen. Rolf Nilsson, senare riksdagsman, var en utmärkt fotbollsspelare. Ekonomin var god tack vare de kommunala arvoden.

Vi flyttade från Annagatan till Bredgatan, där vi hyrde ett helt hus. Daniel Kallos varnade: vi borde vägra att ta emot pengar från stat och kommun, för det gjorde oss beroende av det kapitalistiska systemet. Förslaget bemöttes aktningsfullt, men vi valde pengarna.

För oss i "Solidaritet med Vietnam" var hotet mot Vietnam från Kampuchea och Kina en allvarlig sak. Vi agiterade på offentliga möten, i pressen och inom partiet. Efter Vietnams seger hade kritiken mot Vietnam växt. I slutet av 1978 genomförde Vietnam en blixaktion och störtade Pol Pot. Dödens fält uppenbarades för en förfärad omvärld.

För Jan Myrdal och Kampuchearörelsen innebar avslöjandet ett problem som de löste genom att förneka folkmordet och fördöma Vietnam för kränkningen av Kampuchreas nationella suveränitet. En debatt planerades i februari 1979 i AF mellan Jan Myrdal och mig. Sedan ändrade SKP förutsättningarna. Debatten skulle genomföras i kvarteret St Gertrud i Malmö. Jan Myrdal meddelade förhinder. Han ersattes med sociologiprofessorn Joachim Israel. I debatten hade jag publiken mot mig.

Några månader senare invaderade Kina det hårt pressade Vietnam. Anfallet blev tillbakaslaget. Kinas tillkännagav att målet var "to bleed Vietnam white". USA och Kina såg till att FN fördömde den vietnamesiska inmarschen i Kampuchea och fortsatte att stötta Pol Potregimen som dragit sig tillbaka till djunglerna vid gränsen till Thailand, där den mottog stöd såväl ekonomiskt som med vapen och andra förnödenheter. I politisk paranoia fördrev Vietnam vietnameser med kinesiskt ursprung. Det var de så kallade båtflyktingarna.

VPK Lunds Antiimperialistiska utskott hade mycket annat att göra också. Henning Kofoed, Boel Berner och Lars Bengtsson hörde till de mest aktiva. Vi hade möten en gång i veckan och skrev protokoll. Nästan varje gång besöktes vi av solidaritetskommittéer och grupper. Det var ofta studenter. Flera latinamerikanska grupperingar, kurder, palestinier, afrikaner. Vi brukade hjälpa dem med demonstrationer och andra manifestationer.

Det fanns många iranska studenter. Vi deltog i deras arrangemang som oftast genomfördes i Sparta. Där fanns såväl iranska kommunister som mujaheddin. Glädjen blev stor när shahen tvingades avgå i början av 1978. Khomeini hälsades först som nationalist. Snart genomförde han utrotningskampanjer riktade mot kommunisterna och mujaheddin. Tiotusentals avrättades.

Under julen 1979 invaderade Sovjetunionen Afghanistan. Kriget kom att vara i nästan tio år och skulle innebära slutet för Sovjetunionen som militär supermakt. Men det visste man inte i december 79. Då tycktes snarast den maoistiska tesen

om "socialimperialism" bli berättigad. En ny stark solidaritetsorganisation inledde sitt arbete: Afghanistankommittén.

Härdsmltan i Three Mile Island i slutet av mars 1979 kom att prägla mycket av verksamheten de närmaste åren. Socialdemokraterna ställde sig bakom kravet på folkomröstning och en sådan blev det. För VPK och C var nej-linjen självklar. De borgerliga partierna stödde ja-linjen. Socialdemokraterna var splittrade. Palme själv hade länge varit positiv till kärnkraft som en lösning av energifrågan. Den socialdemokratiska linjen uttrycktes i frasen Avveckla med förnuft. Det handlade om att tillåta 12 reaktorer i 25 år. Syftet med folkomröstningen var snarare att avföra kärnkraftsfrågan från valkampen än att avgöra den. Socialdemokraterna förlorade valet. VPK Lund hade nya framgångar i kommunalvalet. En stor del av vänstern samlades i partiet. Många var politiskt erfarna. Partiorganisationen var ung.

Vi drev Nej-kampanjen energiskt. De stora Barsebäcksmarscherna med populära kulturpersonligheter som Hasse och Tage gav genljud i hela landet. Vi delade ut flygblad till vartenda hushåll i Lund. Jag minns särskilt ett par kalla vinterkvällar i Norra Fäladen. Den 23 mars genomfördes omröstningen.

Som man kanske kunde förutse segrade linje 2, tätt följd av linje 3. Det var en framgång för Olof Palme. I valet 1982 skulle han segra och återkomma som Sveriges statsminister. Under de sex åren i opposition hade han ägnat mycket tid åt internationellt arbete, bland annat inom socialistinternationalen, där han samarbetade med Bruno Kreisky från Österrike och den tyska kanslern Willy Brandt. Målet var fred och kärnvapenedrustning.

Gisslandramat i Iran fick den olyckliga följden att demokraten Jimmy Carter som stått för en relativt återhållsam linje i internationell politik förlorade valet 1980. Höken Ronald Reagan tog över. Han inledde en rustningskampanj, byggde upp ett vapensystem som kallades Star Wars och placerade ut kärnvapen i Europa. (*Publicerat i VB 2013:3*)

Ett bål och tända marschaller spred ett flackande sken medan den blöta snön föll över Stortorget i Lund klockan 17 den 13 december 1981. Det var en manifestation mot att general Jaruzelski tagit makten i Polen, utfärdad undantagstillstånd och förbjudit fackföreningen Solidaritet.

Jag tror att det var Sven-Hugo Mattsson och Monica Bondesson som tagit initiativet. De var i alla fall där när jag kom till

torget.

En jobbig julhelg följde. Vi samlade in pengar till Solidaritet på alla kända torg och samlingsställen, utanför systembutiker och i domkyrkans vapenhus, där polacker vakade dygnet runt. Fötterna var blöta och näsorna snorade.

I mellandagarna beslöt ett enhälligt medlemsmöte att vpk Lund skulle bryta förbindelserna med de kommunistiska partierna i Sovjetunionen och dess vasallstater. Jag utsågs att från partilokalen vid Bredgatan ringa Lars Werner om beslutet. Han svarade genast, men kommenterade det inte. Däremot klagade han över ont i knäet. Han hade en menisk som måste opereras. Vi önskade varandra god fortsättning på julen.

På partikongressen i Södertälje gick det demokratiska manifestet, något urvattnat, igenom utan diskussion. Ingen sovjetisk delegation syntes till. På tåget hade vi pratat om den sovjetiska ubåten utanför Karlskrona. Den betraktades som ett bevis för att sovjetiska ubåtar spionerade på svenskt vatten. Ubåts-paranoian blev Carl Bildts språngbräda till makten, även om det kanske var illrar som registrerades vid Hårsfjärden.

Ett par år satt jag i distriktsstyrelsen och lärde känna Joakim Lenz, en beläst och noggrann person som jag uppskattar mycket. Lokalen låg vid Bergsgatan i Malmö. Vi hade ett egendomligt fall som handlade om en talför person från Åstorp, Tony Wiklander, som då tillhörde vpk men nu är aktiv sverigedemokrat. Han anklagades för förskingring i en kiosk i anslutning till en skola och hade skrivit en lång försvarsinlaga där han kallade sig "Åstorps Dreyfus". Eftersom han var partimedlem engagerade vi oss och försökte hjälpa honom juridiskt. Det kostade tid och lite pengar.

I Antiimperialistiska utskottet engagerade vi oss i Eritreas befrielsekamp. Jag var nära vän med en lärare på Lärarhögskolan, Bereket Yebio, och han informerade oss. Eritrea kämpade sedan 1961 för sitt nationella oberoende. I Etiopien hade Mengistu mördat kejsaren och infört militärdiktatur. Han kallade sig kommunist och fick stöd från Sovjetunionen med vapen och ekonomi. VPK stödde sedan gammalt Eritreas äldsta befrielseströrelse, ELF, som var Moskvatrogen. Jag påpekade i Ny Dag det orimliga i att en befrielseströrelse anknöt till det land som försörjde dess förtryckare med bombplan och kanoner. Jag fick uppdraget att resa till Eritrea av vpk. Jag fick 15 000 kronor

för att bestrida kostnaderna, och snart var jag i Sudans huvudstad Khartoum. Den berättelsen får anstå.

VPK Lund sjöd av energi omkring 1980. Hundratals unga partimedlemmar av vilka en oproportionerligt stor andel så småningom blev professorer, män som kvinnor. Stadsdelsgrupper där vi studerade marxistisk grundkurs och anordnade barntillsyn. I Klostergårdgruppen lärde jag bland annat känna Sven-Bertil Persson. Här fanns det verkligen entreprenörsanda. Men ingen blev rik. Det var slit hela tiden. Och entusiasm. Tusen läsare av VB som skickades ut med posten. Tjogtals indragna i kommunalpolitiken. Höstfest med tivoli och skjutbanor i Folkets park. Stor internationell aktivitet. Försök till kontinuerlig bokutgivning: Lund sett från vänster. Röda Kapellet. Bokcafé mitt emot Stadsbiblioteket.

Vi var störst i Skåne-distriktet, anordnade de i särklass största demonstrationerna i Lund, inför valen åkte flygbladspatruller från Lund så långt som till Skanör och Falsterbo, dock utan att opinionen påverkades nämnvärt. Ändå lyckades de flesta av oss samtidigt med sina privata liv som lärare, forskare, socialarbetare, läkare, sjuksköterskor. Förklaringen var väl att alla var aktiva. Är man många aktiva blir mycket gjort.

Olof Palme 1983: det var då han började ägna sig åt Palestina/Israel på allvar. Med början kring mitten av 70-talet hade Socialdemokraterna börjat svänga från ohämmat stöd till Israel till en balanserad ståndpunkt som försvarade också palestiniernas rättigheter. Målet var en rättvis tvåstatslösning som enda vägen till fred. Olof Palme satsade på Yasser Arafat. Han förhandlade med honom i FN. Han stödde honom i svensk debatt. Det fanns många palestinier i Lund, och vi hade kontakt med dem. Vi uppskattade och stödde Palmes politik i Mellanöstern.

Palme bjöd in Arafat till Sverige. Det tog hus i helvete. En av de smutsigaste politiska kampanjerna i svensk politisk historia följde. Jag minns min bestörtning när jag steg av bussen i Södervärn och fann sjukhuset och hela bussterminalen tapetserade med stencilerade bilder som jag uppfattade som grov antisemitisk propaganda. Men det var inte antisemitisk propaganda. På de svartvita teckningarna var Palme och Arafat avbildade på samma sätt som nazisterna avbildat judar: krok nästa fula skurkar med fanatiskt lysande ögon. Affischeringen var anonym.

Palme tog tjuren vid hornen och bjöd in till ett möte i Stockholms Storkyrka,

Sveriges nationalhelgedom. Han skulle tala om en politik för fred och rättvisa i Mellanöstern, i princip för gällande internationell rätt och FN-resolutioner. Storkyrkan fylldes. Men Olof Palme hann knappt öppna munnen innan ett hatiskt buande och bölande började ljuda från den välklädda publiken. Händelsen refererades ordentligt i pressen, och många av referaten var Palme-fientliga. De kan påminna om hur Hannah Arendts "Den banala ondskan" togs emot.

Episoden finns inte med i filmen och nämns över huvud taget sällan eller aldrig. Men den gav en fingervisning om var Palmehatet fanns och vilka intressen som kanske ville röja honom ur vägen.

(Publicerat i VB 2013:4)

En lärare som utexaminerats från Lärarhögskolan och fått sin första tjänst i Blekinge tog sitt liv sedan partnern insjuknat i HIV.

Jag slutade förra avsnittet med skandalen då Palme blev utbuad i Storkyrkan. Här något om bakgrunden. 1982 angrep Israel Libanon. En fredsrörelse växte fram i Israel. Yasser Arafat och PLO var beredda att erkänna Israel under förutsättning att man kom fram till en tvåstatslösning med utgångspunkt från 1967 års gränser. Olof Palme engagerade sig starkt. Och blev utbuad av svenska sionister i Storkyrkan.

Ronald Reagan tillträdde 1981 som amerikansk president. Han inledde en kapprustning och något som kallades Star Wars som skulle skydda USA mot sovjetiska missiler. Längs järnridån placerade han ut hundratals taktiska kärnvapen.

En stark fredsrörelse växte fram. På Heleneholmsskolan ansvarade jag för en studiedag om krig och fred. Jag fick Rune Liljegren att ställa upp som talare. Eleverna var engagerade. Jag var nöjd att studiedagen fungerade bra.

Jag firade min 50-årsdag med några kollegor på en restaurang vid Möllevångstorget i Malmö.

Ronald Reagan var angelägen att hämnas på Iran efter den förödmjukande ambasadockupationen. Han tog kontakt med Saddam Hussein och utlovade amerikanskt stöd om Irak anföll Iran. Ett av hans ombud var Dick Cheney, som blev USA:s vicepresident under Irak-kriget 2003. Han medverkade till att Saddam Hussein hängdes. 1980 var han Saddam Husseins vän och såg till att han fick tillgång till den giftgas med vilken han mördade tusentals civila kurder i Halabja.

Saddams blixtanfall överraskade Iran

och hade till att börja med en del framgångar men snart förvandlades kriget till ett ställningskrig. Iran förlorade hundratals ungdomar och ayatolla Khomeini befäste sin makt. Kriget varade nästan hela 1980-talet. Olof Palme utsågs till medlare. När han återvalts till statsminister 1982 övertog Jan Eliasson uppgiften.

1985 förändrades läget i det kalla kriget mellan USA och Sovjetunionen genom att Gorbatjov valdes till generalsekreterare i Sovjetunionen och inledde nedrustningsförhandlingar. För sent. Sovjetunionen skulle aldrig hämta sig från den ekonomiska krisen.

Kulturen på Olof Palmes tid måste nämnas. Litteraturen som tog ställning: P O Enqvist, Sara Lidman, Jan Myrdal, Sven Lindkvist, Karl Vennberg, Göran Sonnevi, Peter Weiss. Musik: Bob Dylan, Blå tåget. FNL:s sånggrupper, Grupp 8. Teater: Fria Pro, Flotten, Tältprojektet. Tältprojektet ja. När den stora turnén var över fick VPK LUND överta de långa röda fanorna. Det var en tid då kulturen var en självklar del i samhällsutveckling och politik.

Vpk tog kulturellt ansvar. I Ny Dag recenserades lyrik, romaner och rapportböcker. Där fördes debatter. Partiets förlag Arbetarkultur gav ut Peter Weiss stora dialogroman om Europa från revolutionens åren i början av 1900-talet till slutet av andra världskriget. Romanens form är ytterst krävande och förutsätter bakgrundskunskaper som man måste tillägna sig på annat håll. Den är lång; tre digra volymer som gavs ut mellan 1975 och 1981. Den är bra att läsa som studiecirkel i grupper av läsare med olika kunskaper under flera sammankomster. Jag vet att CH Hermanson ledde en. Ett kollektivt konstverk som kräver kollektiv läsning för att deltagarna ska kunna tillgodogöra sig det. Förmodligen är den ett av världslitteraturens stora konstverk på samma sätt som Dantes Divina Commedia eller James Joyces Ulysses, inte heller lättillgängliga. Idag läst av få, svårt att få tag på. Den skrevs på tyska och översattes av Ulrika Wallenström. Kanske garanteras dess fortlevnad av att den finns på det tyska världsspråket. Men den är lika mycket svensk och utspelar sig till stor del i Sverige. Ny Dag är sedan årtionden nedlagd och förlaget Arbetarkultur finns inte mer.

I första avsnittet av den här historien berättade jag om min glädje över Olof Palmes demokratiska grundskola som öppnat vägar till högre utbildning för alla.

Jag berättade också om samordningen av låg- och mellanstadium, högstadium och gymnasium på Heleneholm som gjort

det möjligt för eleverna att genomföra hela sin tolvåriga skolgång med samma kamrater och med samma lärare de sex åren på högstadium och gymnasium. Det innebar ovärderliga sociala och pedagogiska fördelar. Korsningen Munkhättégatan-Ystadvägen ligger i ett av Malmös fattigaste områden. Trots det lyckades vi slussa flertalet elever fram till studentexamen.

Nu beslöt regeringen att skilja högstadiet från gymnasiet. Heleneholms högstadium måste läggas ner. En tredjedel av lärarna skickades till andra skolor (flera återvände så småningom). Och värst av allt: eleverna drabbades. Rekryteringen från närområdet till gymnasiet upphörde nästan helt.

2013 ska Heleneholmsgymnasiet flyttas till Malmö Latin. Munkhätteskolan har förfallit och blivit en av Malmös mest förslummade skolor.

Nedläggningen av högstadiet innebar en mängd lokala konflikter kring rättvisefrågor. De flesta av oss var eniga om att själva reformen var ett misstag. Gick det att avskaffa den? Naturligtvis inte. Det gjorde mig till skolpolitiker. 1989 efterträdde jag Rolf Nilsson i Lunds skolstyrelse. Jag blev kvar i kommunal skolpolitik i Lund i sjuåttio år.

Martin fick en son i början av 80-talet. Dag. Han är lärare nu. Jag blev farfar. Sara fick tack vare Kajsa Theander ett jobb i Malmö efter att ha avslutat sin utbildning på Styr- och regler-programmet på Polhem, där hon haft en bra klassföreståndare, men varit den enda flickan i klassen. Johanna gick i Klostergårdsskolan.

1986

Teddy Adolfsson på Vårdcentralen i St Lars konstaterade hösten 85 en orimlig ökning av antalet fall med halsinfektioner och lungproblem bland Klostergårdsborna. Cancerfallen var också onormalt många. Utsläppen från Åkerlund och Rausing var orsaken. När vinden låg på, var Klostergården insvept i en sötaktig eterliknande doft. Föräldrar tog sina barn från förskolorna vid Västänväg.

Byalaget inledde en kampanj med namninsamling och opinionsmöten, Arbetet och Sydsvenskan rapporterade. Det var arbetskrävande och drygt. En stor del av 1985 ägnades åt kampanjen. Men den fick genomslag.

En tisdag, kanske den 25 mars 86,

Olof Palmes tid är förbi. Medan jag skrivit har minnen dykt upp, flaxat förbi och försvunnit liksom namn, ansikten, episoder och känslor. Det har flimrat för ögonen och susat i öronen. Särskilt på nätterna.

ringde Elisabet Norborg mig. Sydsvenskan ville intervjua Klostergårdsbör om länsstyrelsens beslut att ålägga Åkerlund och Rausing att begränsa utsläppen. Jag har undrat över att telefonkedjan var just sådan, men det är en detalj jag är säker på. Det var svårt att snabbt nå någon person som var beredd att svara. Jag minns mycket väl att jag ringde Kajsa Theander och att hon ställde upp. Jag kände henne väl, ända sedan något Vietnammöte på Smålands nation på 1970-talet.

Åkerlund och Rausing minskade utsläppsnivån och inbjöd Byalag och Klostergårdsbör att besöka anläggningen på andra sidan korpfolbollsplanerna. Det var en seger som gav vårdcentralen, byalaget och Klostergårdsborna råg i ryggen.

Fredagskvällen den 27 februari var kall och snöig. Johanna hade namnsdag den tjuguaåttonde och jag köpte en present till henne, en leksakspistol att skjuta till måls med, i en butik vid Södra Förstadsgatan medan jag var på väg hem till Lund i skymningen.

Morgonen den 28 februari planterade vi om krukväxter, Karin och jag. När vi slog på radion fick vi höra att Olof Palme var skjuten.

Mars var en stressig månad. Under åren 1981 till 86 hade jag och mina kamrater byggt upp en Eritrea-organisation, EGIS, Eritreagrupperna i Sverige. I början av mars skulle Eritreagrupperna i Norden ha ett gemensamt möte i Oslo. Jag reste dit tillsammans med Lars Bondestam, en etnolog som studerade nomadfolken på Afrikas Horn. Något år senare dödades han av en vägbomb vid gränsen mellan Etiopien och Sudan.

Mötet hölls på Veterinärhögskolan. Under vistelsen i Oslo såg jag Olof Palmes begravning i direktsändning i norsk television. Ett 30-tal personer var samlade framför TVn. Kort tid därefter hade EGIS ett nytt möte, denna gång i Stockholm. Jag reste nattåg som jag brukade på den tiden. Vid sjutiden på morgonen gick jag mot Sveavägen. Det låg fortfarande ett berg av blommor på mordplatsen. Jag stötte på Joakim Lenz som var på väg till Folkets Hus. Ett tredje nordiskt Eritreamöte genomfördes i Köpenhamn.

I Lund ställde jag mig någon av de där dagarna i kön på Folkets hus för att skriva mitt namn i kondoleansboken. Stämningen var allvarlig. Kön rörde sig långsamt

framåt. Tyst. Det var kanske redan 1/3.

Hur kändes det? Vintern var mörk och kall och grå de där dagarna i Malmö, Lund, Oslo, Köpenhamn – nej., där var det lite sol - och Stockholm. En känsla av överklighet och tomhet dominerade. Olof Palme hade präglat hela 70-talet och 80-talet fram till sin död. Vi hade varit engagerade i samma frågor. Vi läste samma litteratur, vi såg samma filmer. Jag hade förstås också sett "Bröderna Mozart". På 60-talet hade jag som han läst Norman Mailers "De nakna och de döda" om den framväxande fascismen i den amerikanska Stilla Havsbarmén. Jag hade vid flera tillfällen tagit hårt avstånd från Olof Palmes handlingar och ståndpunkter (det visste han säkert inte, såvida han inte råkat stöta på någon enstaka tidningsartikel). Jag hade trott att han skulle finnas alltid. Det är så man känner mitt i livet Nu var han borta. En epok var slut. En ny hade inletts. Vad gällde?

Eritrea kan ha fungerat som en avledning. Resandet. Alla de människor som deltog i organiserandet och opinionsbildningen. Lars Bondestam. Rezene Tesfazion som var med när Eritreagruppen i Lund bildades i ett av bibliotekets studiecirkelrum 1981 och som ledde en demonstration mot militärkuppen i Eritrea 20 år senare och som blev socialdemokratisk riksdagsman.

Aktiviteten kring Eritrea var intensiv. Vi började ge ut kvartalstidskriften Eritrea-nytt. Jag körde hela upplagan i en barnvagn från tryckeriet vid Kung Oskars bro. Sedan skulle några hundra adresseras och skickas. Vi såg till att få tidskriftsstöd.

Befrielsefronten EPLF, Eritrean Peoples Liberation Front, skulle genomföra en kongress i det befriade området med gäster från hela världen. Lars Bondestam, Philip Gottlieb och jag skulle representera EGIS. Inte förrän vintern 1987 kom vi iväg. Kongressen inleddes 12 mars. Jag höll ett hälsningsanförande från Sverige och framförde den nye svenska statsministern Ingvar Karlssons välgångsönskingar i den stora amfiteatern, sammanfogad av flata lösa stenar, där kongressen genomfördes i det befriade norra Eritrea. Isayas Afeworki valdes till EPLF:s nya generalsekreterare. Etiopiska spaningsplan cirklade över bergen.

Det kunde ha blivit en helt annan berättelse. Sök gärna felen, luckorna, tillför!

Gunnar Stensson